

PSYKOLOGIAN KOE 16.9.2013 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Alla oleva vastausten piirteiden ja sisältöjen luonnehdinta ei sido ylioppilastutkintolautakunnan arvostelua. Lopullisessa arvostelussa käytettävistä kriteereistä päättää tutkintotoimikunta.

Arvioinnissa kiinnitetään huomiota erityisesti kypsyyden osoittamiseen ja psykologisen tiedon hallintaan. Ansiokkaassa vastauksessa kokonaisuus on jäsennelty ja johdonmukainen. Kokelas vastaa kysymykseen tehtävänannon mukaisesti. Tehtävät voivat edellyttää psykologisten ilmiöiden kuvailemista, arvioimista, pohtimista ja selittämistä sekä erilaisten näkökulmien vertailua. Esitetyt asiat ja väitteet perustellaan selkeästi. Vastaus ilmentää psykologisten tietojen itsenäistä hallintaa sekä taitoa niiden soveltamiseen ja kehittelyyn.

Tehtävä 1

Vastauksessa kuvataan ihmisen hermoston koostuvan toisiinsa yhteydessä olevista ääreis- ja keskushermostosta. Hermosto rakentuu hermosoluista ja niiden tukisoluista.

Ääreishermosto muodostuu kahdesta osasta, somaattisesta ja autonomisesta hermostosta. Näistä tahdonalainen somaattinen hermosto hermottaa lihaksia motorisilla hermoilla sekä tuo keskushermostoon tietoa aistinelimistä sensorisilla hermoilla. Autonominen hermosto säätelee tahdosta riippumattomasti sisäelinten toimintoja sekä tunteiden kokemista. Joissain kirjoissa autonominen hermosto jaetaan edelleen sympaattiseen ja parasympaattiseen.

Keskushermosto muodostuu luiden suojaamista aivoista (pääkallon sisällä) ja selkäytimestä (selkärangan sisällä). Aivot jaetaan kolmeen osaan, etuaivoihin, keskiaivoihin ja taka-aivoihin. Etuaivoihin kuuluvat isotaivot ja väliaivot. Taka-aivoihin kuuluvat aivosilta, ydinjatkos ja pikkuaivot. Joissain kirjoissa aivot jaetaan isoihinaivoihin, pikkuaivoihin ja aivorunkoon.

Vastauksen ei tarvitse sisältää toimintojen kuvausta.

Tehtävässä kysytään ihmisen hermojärjestelmän kokonaisrakennetta, jota kuvataan oppikirjoissa otsakkeella ”ihmisen hermojärjestelmä”. Vaikka tehtävän kohteena eivät ole hermosolut sinänsä, niiden käsittelyä voidaan pitää vahvuutena silloin kun hermojärjestelmän kokonaisrakennetta kuvataan asianmukaisesti. Ansiona voidaan vastaavasti pitää myös isojenaivojen toiminnallisen rakenteen tarkempaa kuvausta, vaikka tehtävä ei sitä suoraan edellytä.

Tehtävä 2

Tämä on soveltava tehtävä, jossa voi monipuolisesti hyödyntää oppimiseen, motivaatioon, tunteisiin ja yhteisöllisiin prosesseihin liittyvää psykologista tietoa. Opettajan innostuneisuus merkitsee intohimoista suhdetta omaan työhönsä, mihin liittyy suuntautuminen pitää yllä ja kehittää omaa asiantuntijuuttaan. Omasta aiheestaan innostuminen mahdollistaa sen, että opettaja voi sytyttää oppilaidensa sisäisen motivaation erotukseksi ulkoisesta motivaatiosta. Jo pelkkä innostuminenkin on olennaista, koska myönteiset tunteet tarttuvat helposti sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Opettaja, joka on itse virtauksessa, sytyttää vastaavan tietoisuuden tilan myös opiskelijoissaan. Oppilaiden innostuksen sytyttämistä tukee kiinnostavien esimerkkien ja tarinoiden esittäminen. Nämä ankkuroivat tieteellisen tiedon opiskelijoiden kokemukseen. Innostunut opettaja kuuntelee oppilaitaan ja rakentaa opetuksensa etenemistä heidän kiinnostuksen kohteidensa ja opiskeluprosessin aikana syntyneiden oivallusten varassa. Oppilaat innostuvat parhaiten silloin, kun opiskelussa toteutetaan yhteisöllisiä menetelmiä, jotka sallivat opiskelijoiden käsitellä ryhmissä opiskeltavia asioita. Innostavat opettajat kokeilevat ja kehittävät oppilaiden kanssa uudenlaisia opiskelumenetelmiä, jotka voivat olla esimerkiksi osallistavia ja ilmiöpohjaisia.

Tehtävä 3

Hyvässä vastauksessa pohditaan leikin merkitystä eri sosiaalisissa suhteissa tai kognitiivisissa ja motorisissa taidoissa. Kokelas osaa kuvata ja selittää, millaisia leikkejä 3–5-vuotias lapsi leikkii, ja sitoa vastauksensa 3–5-vuotiaan kehitystasoon. Kokelas voi tuoda vastauksessaan esiin leikin kehityskaarta laajemminkin, mutta vastauksen on keskityttävä kysytyyn ikävaiheeseen. Kokelas voi pohtia myös sitä, miten leikin merkitystä kyseisessä ikävaiheessa voidaan tarkastella eri psykologisten teoriasuuntausten kautta. Vastauksessa voidaan käsitellä myös leikin merkitystä lapsen mielenterveyden näkökulmasta: Mikä merkitys leikillä voi olla esim. traumaattisten kokemusten käsittelyssä, tai mitä voi tapahtua, jos lapsen normaali leikki estyy jostain syystä.

Tehtävä 4

a)

Hyvässä vastauksessa kokelas osaa kuvata yleisellä tasolla, mitä stressin käsitteellä tarkoitetaan (esim. elimistön reaktio todelliseen tai kuviteltuun vaaratilanteeseen, elimistön ylikuormitus). Vastauksessa käy ilmi myös, mitkä tekijät voivat aiheuttaa yksilölle stressiä ja miten stressi ilmenee. Stressin aiheuttajia ja seurauksia käsitellään sekä psyykkisellä, fyysisellä että sosiaalisella tasolla. Kokelas osaa myös erottaa positiivisen ja negatiivisen stressin, lyhyt- ja pitkäaikaisen stressin sekä traumaattisen stressin. (2 p.)

b)

Hyvässä vastauksessa kokelas käsittelee yksilön itsesääätelytaitoja, jotka voivat suojata stressiltä. Hän käsittelee sekä hallinta- että puolustuskeinoja (coping- ja defenssimekanismit) monipuolisesti tuoden esiin sekä kehittyneempiä ja vähemmän kehittyneitä keinoja. Vastauksessa voidaan käsitellä myös yksilön temperamentti- tai persoonallisuuspiirteitä. Vastaukseen voi sitoa myös eri psykologisten teorioiden näkemyksiä yksilön tapaan suojata itseään stressiltä. (4 p.)

Tehtävä 5

Tehtävä on soveltava, ja siihen löytyy aineksia kaikista psykologian kursseista. Tehtävässä esitelty henkilö on 19-vuotias, ja vastauksessa on luontevaa pohtia tähän ikäkauteen liittyviä kehitystehtäviä ja siirtymävaihetta aikuisuuteen. Toinen keskeinen näkökulma on oppimis-psykologiassa, erityisesti vastauksessa on syytä käsitellä motivaatioon liittyviä teorioita ja käsitteitä. Mielenterveyden näkökulma on myös sopiva, esimerkiksi stressiin ja masennukseen liittyvät pohdinnat. Muita mahdollisia teorioita ja käsitteitä voi löytyä persoonallisuus- ja sosiaalipsykologiasta. Hyvä vastaus on pohtiva ja koostuu useista erilaisista, mahdollisesti myös keskenään vaihtoehtoisista näkökulmista: Kokelas oivaltaa, etteivät tehtävässä kuvattuun tilanteeseen johtaneet syyt ole yksioikoisia eikä niistä voi tehdä lyhyen kuvauksen perusteella kovin vahvoja johtopäätöksiä.

Tehtävä 6

Hyvässä vastauksessa on vertaileva ote, joka edellyttää myös muiden persoonallisuusteorioiden tuntemista. Kokelas voi ensin kuvailla persoonallisuutta ilmiönä ja käsitteenä laajemmasta näkökulmasta, esimerkiksi esitellen, mitä käsitteitä persoonallisuuteen ajatellaan kuuluvan ja mikä on persoonallisuusteorioiden tarkoitus. Piirreteorioiden (Big Five, Eysenck, Cattell sekä temperamenttiteoriat) vahvuuksia ja heikkouksia voidaan pohtia esimerkiksi seuraavista näkökulmista: Kuinka hyvin niillä pystytään selittämään ihmisen toimintaa, miten teoriassa otetaan huomioon biologiset tekijät, miten persoonallisuutta voidaan mitata, miten persoonallisuusteoriaa voidaan testata tutkimuksen avulla, miten teoria selittää mielen-terveysongelmien syitä, tai minkälaisia terapiamuotoja sen pohjalle voidaan rakentaa. Vastauksissa voidaan pohtia myös piirreteorioiden keskinäisiä eroja ja syitä siihen, miksi eri teorioissa on eri määrä piirteitä.

Tehtävä 7

Kieli opitaan vuorovaikutuksessa. Vauva harjoittelee jo varhain monia ei-kielellisiä taitoja, kuten katsekontaktia ja vuorottelua, joille myöhemmät keskustelun taidot rakentuvat.

Lapsen tulee altistua kielelle herkkyy- tai kriittisten kausien aikana. Herkkyykskausien aikana lapsi on erityisen altis oppimaan kieltä, ja kriittisten kausien aikana kielelle tulee viimeistään altistua.

Äidinkielelle lapsi altistuu useimmiten jo sikiöaikana. Varhaisvaiheissa jokeltelu sisältää kuitenkin monia äidinkielelle vieraitakin äänneitä, mutta muokkautuu myöhemmin äidinkielen mukaiseksi.

Noin puolen vuoden iässä jokeltaessaan vauva tuottaa toistuvia tavuja, ja ensisanat tulevat yleensä ensimmäisen ikävuoden tienoilla. Tällöin kehittyy symbolifunktio. Ymmärtäminen edeltää aina omaa tuottamista.

Noin 2-vuotiaana lapsi yhdistelee sanoja lyhyiksi lauseiksi ja sanavarasto alkaa kasvaa nopeasti. Vasta tämän jälkeen lapsi alkaa soveltaa aktiivisesti kielioppia.

Vastauksessa voidaan kuvata puheen oppimisen neuraalista perustaa sekä sen myöhempiä vaiheita, kyselykausia tai kielen ja muun kehityksen välisiä yhteyksiä.

Tehtävä 8

Muistitoiminnot heikkenevät vanhuudessa, mutta vain osin. Tiedon rekisteröiminen on hitaampaa ja häiriöalttiimpaa (prosessointinopeus). Työmuistin tehokkuus heikkenee. Ikääntyneen on nuorta vaikeampi pitää mielessään samanaikaisesti useita asioita. Säilömuistin toiminta heikkenee. Viime aikojen tapahtumia (episodeja) on vaikea palauttaa mieleen, mutta tunnistaminen sujuu paremmin. Tietoinen muistaminen on vaikeaa, mutta taidot ovat helpommin palautettavissa. Tiedonkäsittelyn säätely heikkenee. Esimerkiksi ponnistelua vaativat muististrategiat ovat huonompia, ja tällöin uudet tilanteet / vieraan materiaalin oppiminen on vaikeampaa.

Vastauksessa voidaan kuvata muistisairauksia (esim. Alzheimer) ja dementiaa (älyllisten kykyjen heikkeneminen) sekä tarkemmin muistijärjestelmiä.

Tehtävä +9

Tehtävän lähtökohtana on sosiokulttuurisen psykologian ajatus biologisten, psykologisten ja kulttuuristen tekijöiden yhteen kietoutumisesta yksilönkehityksessä varhaisimmasta vaiheesta alkaen. Ihminen on kulttuuriin kasvamisen ja sosiaalistumisen välityksellä syntyvä psykofyysis-sosiaalinen kokonaisuus. Hänen ajattelunsa tai ”sisäinen puheensa” nojautuu kulttuurihistoriallisesti kehittyneen kielen ja sen käsitteiden ja merkitysten omaksumiseen. Yksilö kasvaa kulttuurin jäseneksi vuorovaikutuksessa aluksi vanhempien ja sitten asteittain laajenevien sosiaalisten yhteisöjen ja verkostojen kanssa. Yksilön kehitys etenee ulkoa sisään; kaikki psyykkiset toiminnat tapahtuvat ensiksi ihmisten välillä ja vasta sitten muuttuvat yksilön omiksi psyykkisiksi prosesseiksi. Hän kasvaa sosialisatioprosessin välityksellä yhteisön jäseneksi ja omaksuu kehityksessään sen historiallisesti muuttuvia arvoja, normeja ja käytäntöjä.

Hyvässä vastauksessa pohditaan yksilön ja kulttuurin suhdetta kriittisesti: Jokainen ihminen on ainutkertainen ja hänen kehitysprosessinsa dynaaminen niin, että hän omaksuu ja tulkitsee kulttuurisia merkityksiä omasta näkökulmastaan, aktiivisesta toiminnastaan ja tavoitteistaan riippuvaisella tavalla. Ihmiset eivät omaksu kulttuuria passiivisesti, ja heille muodostuu siihen erityinen persoonallinen suhde.

Tehtävä +10

Hyvässä vastauksessa pohditaan ilmiötä sekä vireyden säätelyn että unen näkökulmasta. Vireyden säätelyn näkökulmaan liittyvät vuorokausirytmien hermostolliseen perustaan liittyvät tekijät ja säätelymekanismit, esimerkiksi aivorunko, aineenvaihdunta, hypotalamus ja välittäjäaineet. Keskeistä on myös pohtia, miten vireyttä voi itse säädellä ja miten vireyteen liittyvät ongelmat vaikuttavat nukkumaanmenoaikaan ja päiväaikaiseen toimintakykyyn. Unitutkimuksen näkökulmasta on hyvä pohtia, miten liian vähäinen tai huonosti ajoitettu uni vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin ja toimintaan. Vastauksessa voidaan pohtia asiaa myös univaiheiden kautta sekä sitä, onko kyseessä unihäiriö. Unen riittävyttä voidaan pohtia myös korvausunen ja yksilöllisen unen tarpeen näkökulmasta. Päiväaikaisen toiminnan näkökulmasta unen määrän, univaiheiden ja oppimisen yhteydet ovat keskeisiä.

Vastauksen voi lisäksi sitoa yleisemmin nuoruusiän sosiaaliseen ja autonomiakehitykseen.